

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****ECONOMIC AND LEGAL MECHANISMS OF REGULATION
OF INTERNATIONAL COMPETITION IN GLOBALIZATION CONDITIONS**

Швидка Т.І., адвокат, к.ю.н.,
асистент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду питання регулювання конкурентних відносин в умовах глобалізації та проблемі забезпечення конкуренції в міжнародному масштабі. Економічна конкуренція на світовому рівні є важливим чинником розвитку прогресу, трансферу технологій і впливу на економічні показники розвитку держави тощо. Сьогодні антимонопольне законодавство не є ефективним інструментом регулювання конкурентних відносин, так само як і національні антимонопольні органи не можуть бути дієвим регулятором щодо порушень міжнародного масштабу. Процеси глобалізації, створення глобального міжнародного ринку потребують створення єдиного міжнародного Антимонопольного органу.

Ключові слова: міжнародна конкуренція, глобалізація, антимонопольна політика, конкурентне законодавство

Статья посвящена рассмотрению вопроса регулирования конкурентных отношений в условиях глобализации и проблеме обеспечения конкуренции в международном масштабе. Экономическая конкуренция на мировом уровне является важным фактором развития прогресса, трансфера технологий и влияния на экономические показатели развития государства и т. д. Сегодня антимонопольное законодательство не является эффективным инструментом регулирования конкурентных отношений, так же как и национальные антимонопольные органы не могут быть действенным регулятором правонарушений международного масштаба. Процессы глобализации, создания глобального международного рынка требуют создания единого международного Антимонопольного органа.

Ключевые слова: международная конкуренция, глобализация, антимонопольная политика, конкурентное законодательство.

The article is devoted to consideration of the issue of regulation of competitive relations in the conditions of globalization and the problem of ensuring competition on an international scale. Economic competition at the global level is an important factor in the development of progress, technology transfer and influence on economic indicators of state development, etc. Under conditions of globalization and internationalization, attempts to regulate competitive relations are not only possible under the norms of national legislation, and therefore the development of economic globalization processes should take place strictly within the framework of international law, especially as regards the protection of competition. Economic globalization should not have the purpose of redistributing the spheres of political influence, but rather should contribute to consolidating the efforts of all countries to improve the standard of living of all mankind.

In the current conditions of globalization, the Ukrainian economy is under the powerful influence of common information and communication and economic conditions. The unification process of the world market has a rather contradictory nature, since its influence is manifested in limiting the choice of priority directions of the development of the domestic market through the "dictation" of its own conditions. However, it can be argued that competition always has positive features, raising the level of national product for import substitution, as well as the well-established export of goods and services abroad.

Important in this sense is the use of effective mechanisms of the state's economic policy, including competition policy and the regulation of competitive relations at the international level, through the establishment of unified rules of competition and an international anti-monopoly authority to regulate and control the concentration and monopolization of the economy. For national commodity producers, sometimes artificial barriers created by large multinational corporations are irresistible, and thus the exit to the world market with its own competitive products is an important task of both national authorities and supranational international organizations.

Key words: international competition, globalization, antitrust policy, competition law.

Постановка проблеми. Сучасне розуміння національної економіки неможливе у відриві від належності до глобального ринку. Україна намагається здійснювати інтеграцію у міжнародне та європейське законодавство укладенням міжнародних угод, зокрема Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. [3], Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом від 16 вересня 2014 р. [4] тощо, також існує багато двосторонніх угод між Україною та зарубіжними державами щодо здійснення торгівлі, митного регулювання, стандартів якості товару та ін. На шляху до виходу України на новий рівень постає багато запитань, а саме: яким чином потрібно здійснювати підготовку кадрів, як заохочувати бізнес, знаходити ринки збуту, як правильно розвивати державне виробництво, долати тіньову економіку, як залучати іноземні інвестиції. В умовах сьогодення дедалі складніше виготовляти національний продукт на застарілій матеріальній базі, що залишилася з радянських часів, тому національна економіка потребує залучення коштів і правильного їх перерозподілу за сферами виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню регулювання конкурентних відносин в умовах глобалізації та дослідженню проблем міжнародної конкуренції присвятили свої праці такі науковці, як В.М. Геєць, Д.В. Зад-

хайло, Д.В. Лукьяненко, Ю.В. Макогон, Ю.Н. Пахомов, А.С. Филипенко, М.Ю. Пивонов, М. Портер, Т. Борисова, О. Маслак, Л. Квятковська, П. Кулінічев та ін.

Мета статті – розглянути та проаналізувати механізми регулювання конкурентних відносин і реалізації конкурентної політики в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Наявність такого явища, як міжнародна конкуренція, є рушійною силою щодо технологічної дисципліни, оскільки вимагає високої якості вироблених товарів, сучасного дизайну, здатності передбачати перспективні потреби, а не лише продавати те, що виробляється і поки що знаходить попит. Саме конкуренція змушує диверсифікувати економічний потенціал, розподіляє товаровиробників на ринку за рівнем прибутку, якістю творів, здатністю здійснювати експорт товарів і послуг, формує середньоринкову вартість тощо. В умовах суперництва різні підприємства одночасно взаємодіють один з одним і виборюють собі найкраще місце для реалізації продукції. Саме тому пропонуємо детальніше розглянути питання про вплив міжнародної конкуренції на власний національний ринок.

Ще у 1991 р. Майкл Портер у своїй роботі «Конкурентні переваги країн» розглянув таку категорію як «міжнародна конкуренція». Портер склав певну схему щодо взаємозв'язків розташування країни із формуванням

конкурентних переваг на економічному ринку. У роботі М. Портер зазначає, що конкуренція – це динамічний процес, який розвивається; це ландшафт, що безперервно змінюється, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси та нові ринкові сегменти [9].

Визначенню міжнародної конкуренції приділяли багато уваги різні вчені, зокрема визначаючи її як економічну категорію, як боротьбу між фірмами різних країн за більш вигідні умови виробництва та збуту товарів на міжнародні ринки, за найбільш перспективні і вигідні сфери вкладення активів, за отримання найбільшого прибутку [10].

Українське законодавство визначає економічну конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання. Основною ціллю такого змагання є здобуття переваг над іншими суб'єктами завдяки власним досягненням. Таке трактування нам дає Закон України «Про захист економічної конкуренції» [1], але в українському законодавстві відсутнє поняття добросовісної конкуренції, лише надається визначення недобросовісної конкуренції у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [2]. На нашу думку, важливим є розуміння не тільки самого поняття економічної конкуренції, але й поняття добросовісної конкуренції та конкурентної боротьби.

Якщо визначити конкуренцію як змагання, то обов'язково повинен бути переможець, а конкурентна боротьба може тривати завжди, впроваджуючи нові технології у виробництво, застосовуючи механізми підвищення якості, приваблення клієнтів тощо. Є думка, що конкуренція – це боротьба, але боротьба передбачає застосування добросовісних і недобросовісних методів конкурентної боротьби. У війні, як кажуть, всі засоби гарні. Вважаємо, що конкуренція – це стимул, який підштовхує суб'єктів господарювання до розвитку, удосконалення, випередження своїх суперників тощо. Без стимулу не буде ні змагання, ні боротьби.

Конкуренція є відкритим процесом, який краще простежується в країнах, орієнтованих на заміщення товарів і послуг інших держав. Таким чином, з регулюванням пропозиції та попиту на продукцію вибудовується картина щодо подальшої стратегії виробництва. Вчені підкреслюють, що конкуренція є одночасно і явищем, і процесом. Як явище вона є боротьбою виробників, постачальників за панівне місце на світовому ринку у своїй спеціалізації. Як процес конкуренція зумовлює трансграничну взаємодію гравців ринку ресурсів, товарів, яка має свої правила, регулятори, результати і відносини на законодавчому рівні. Цими показниками міжнародне конкурентне становище злучає не тільки поодиноких продавців і покупців, а ціле поле діяльності урядів, законодавчих органів, спонукає до укладення міжнародних трансграничних торговельних угод, правил перевезення, стандартів якості продукції, форми укладення контрактів, проведення розрахунків, оподаткування діяльності тощо.

Економічна конкуренція на світовому рівні є важливим чинником у розвитку прогресу, трансфері технологій і впливі на економічні показники розвитку держави, а також ціноутворення, коливання попиту та пропозицій, нові міжнародні відносини, глобалізацію, перехід до уніфікації правил і стандартів. За сучасних умов глобалізації економіка нашої держави перебуває під потужним впливом спільних інформаційно-комунікаційних та економічних умов. Процес уніфікації світового ринку має суперечливу природу, оскільки її вплив проявляється в обмеженні вибору пріоритетних напрямів розвитку внутрішнього ринку через «диктування» власних умов. Проте можна стверджувати, що конкуренція завжди має позитивні риси, підвищуючи рівень національного продукту для імпортозаміщення, а також налагодженого експорту товарів і послуг за кордон.

Глобалізація міжнародного економічного простору актуалізує розгляд проблеми забезпечення конкуренції

в міжнародному масштабі, основними суб'єктами якої є транснаціональні корпорації. Конкурентна політика держави потребує перегляду механізмів реалізації та модернізації норм конкурентного права та законодавства як на національному, так і на міжнародному рівні. Сьогодні антимонопольне законодавство не є ефективним інструментом регулювання конкурентних відносин, так само як і національні антимонопольні органи не можуть бути дієвим регулятором щодо правопорушень міжнародного масштабу. Процеси глобалізації, створення глобального міжнародного ринку потребують створення єдиного інтернаціонального Антимонопольного органу, до компетенції якого б входило регулювання і контроль за монополістичною діяльністю світового масштабу та запобігання і контроль картельних змов міжнародного рівня. Це дасть змогу забезпечити контрольованість і попередження створення глобальних монополій.

Як основні ступені економічної глобалізації розглядаються світова торгівля, транснаціональні фінансові потоки, обмін технологіями, взаємодія культур. Серед головних ознак і показників глобалізації слід відзначити зростаючу взаємозалежність економік різних країн, все більшу цілісність і єдність світового господарства, в основі яких – посилення відкритості національних ринків, поглиблення міжнародного поділу праці та кооперації праці [7].

На фоні глобалізаційних процесів особливо актуальною виглядає проблема формування єдиного підходу у галузі забезпечення добросовісної конкуренції та підвищення рівня конкурентоздатності національної економіки. Конкурентна політика держави дедалі більше відходить від протекціоністських механізмів, відкриваючи межі ринку до світового масштабу, що потребує перегляду механізмів реалізації. Говорити про закритий національний ринок не має сенсу. Курс країни повинен бути направлений на зростання рівня конкурентоздатності національних товарів і послуг на світовій арені. Умови існування глобальних світових ринків передбачають розроблення країною стратегії і тактики виходу на міжнародну арену з власним конкурентоздатним виробництвом, рівень конкурентності повинен бути забезпечений як всередині країни, так і на міжнародній арені господарювання.

Авжеж, без вдалого регулювання конкурентних відносин і налагодження рівня конкурентності всередині країни неможливо досягнути рентабельності й ефективності галузей економіки, які можуть стати конкурентоспроможними на світовому ринку [5]. Як зазначає Д.В. Задихайло, вступ України до СОТ також вимагає забезпечення національним товаровиробникам максимально високого рівня конкурентоздатності за допомогою активних засобів державного регулювання [6, с. 18].

Національна конкурентоспроможність врівноважує зовнішньоекономічну діяльність із внутрішніми бар'єрами, встановлює вектор пріоритетних ринків і надає можливість встановлювати свої правила міжнародних відносин, впливати на кон'юнктуру світового ринку товарів і послуг. Звісно ж, панівне становище й авторитет надають країні можливість диктувати свої правила серед країн із найбільш розвинутою економікою через міжнародні угоди, міжнародні міжурядові організації тощо.

Якщо більш детально розглядати чинники конкурентоспроможності країни, то можна виділити декілька факторів. По-перше, це природні ресурси, технологічний, людський, виробничий потенціал. Оскільки сировина та робоча сила є фундаментом функціонування економіки країни, раціональне використання ресурсів природних, технічних, підготовка кваліфікованих кадрів є рушійною силою економічного благополуччя. З огляду на сировинний спосіб розбудови бізнесу в нашій державі вбачається серйозне відставання від високотехнологічних азіатських сусідів та інших країн. Природні копалини мають обмежений обсяг, і використання їх нарівні з альтернативними

штучними сировинним розробками є досить відсталим, це призводить до зниження ціни на такі природні ресурси. Тому країни, які не мають таких запасів, здійснюють виробництво своїх технологічних продуктів, що виводить їх на інший рівень у світовій економіці. Саме через це жодна держава не повинна робити ставку тільки на свої природні багатства і шукати ті сфери виробництва, що мають великий подальший потенціал до використання.

По-друге, динаміка реального валютного курсу національної грошової одиниці. В Україні існує велика проблема щодо сталості національної валюти, оскільки у 2014 р. відбулося значне падіння гривні до долару США, постійна інфляція та кризовий стан економіки не дають заявляти про себе як стабільну країну. Через знижену купівельну спроможність українських громадян йде уповільнення розвитку різних сфер бізнесу, оскільки недостатні кошти для реінвестицій знижують можливість покращувати стан виробництва, впроваджувати нові технології, покращувати рівень кваліфікації своїх робітників тощо.

По-третє, зовнішньоторговельні обмеження, які у вигляді мита і квотування корегують попит, пропозицію та ціну на товари внутрішнього ринку й імпорتنі товари. Оскільки валютний курс і митні правила впливають на ціну імпортованого товару всередині країни, правильна політика держави повинна або заохочувати своїх товаровиробників для імпортозаміщення, або належним чином регулювати питання ціноутворення для врівноваження положення імпорту на національних товаровиробників. Проте постійна зміна курсу долара США прямо впливає на вартість палива, а через це – і на вартість товарів і послуг.

По-четверте, фінансування R&D (research and development) є підґрунтям для покращення інноваційного, інвестиційного клімату всередині країни. Наукові дослідження та розробки відбуваються за рахунок державних, приватних, іноземних коштів. Саме стратегія такого фінансування зумовлюється пріоритетними напрямками розвитку, наявністю коштів всередині країни, законодавчим регулюванням і залученням іноземних активів для охоплення широкого спектру напрямів технологічних розробок.

Українська економіка має багатий потенціал до інтеграції в світову торгівлю як повноправна держава, але сировинна орієнтація робить її зовсім залежною від високорозвинених держав. Звісно ж, не можна бути зовсім категоричним у питанні сировини, оскільки багаті чорноземні землі дають добрий врожай, підвищення якості сільськогосподарських культур, що є дуже цінним і в нашій країні, і в країнах, куди експортується наша сільськогосподарська продукція.

Конкурентоспроможність національних товаровиробників ґрунтується на тому, що спостерігається відносно низький рівень цін на природний газ, залізну руду, кольорові метали, низьку вартість робочої сили та занижений курс національної валюти. Як відомо, збільшення експорту на застарілій матеріальній базі є цілком проблематичним, але це залишається поки що нашими реаліями. В умовах глобалізації посилюється вплив розвинутої інфраструктури, наукового потенціалу й освіченості громадян у питаннях виробництва, бізнесу, безпеки бізнесу тощо. Такий масив, що ставиться над базовими факторами конкуренції, може встояти, тільки якщо база має удосконалений рівень.

Сучасні глобалізаційні процеси призводять до трансформації конкурентних відносин у таких напрямках: по-перше, в умовах глобалізації конкуренція трансформується в багаторівневу систему, яка передбачає розвиток специфічних форм конкурентних відносин залежно від співвідношення глобального та національного рівнів; по-друге, відбувається зміна форм і методів конкуренції, що полягає у переважанні елементів співробітництва та партнерства над суперництвом внаслідок якісних змін

цілей господарювання суб'єктів глобалізованого простору [8, с. 58].

Саме таким є вплив міжнародної конкуренції на внутрішній ринок України. Щоб мати тверде підґрунтя діяльності та можливість диктувати свої умови, потрібно удосконалити свою технічну, законодавчу та прикладну базу. Зосередженість саме на виведення країни з кризи через нові технологічні здобутки є задачею політичного інституту української влади.

Слід також зазначити, що інтернаціоналізація виробництва дозволяє транснаціональним корпораціям встановлювати контроль над ринками в обхід державних кордонів. Успішність, з якою транснаціональні корпорації поширюють свій вплив на міжнародні ринки, базується на їх конкурентних перевагах. Такі переваги полягають у технологічному лідерстві. За рахунок глобальних масштабів своєї діяльності міжнародні компанії та корпорації мають можливість утримувати великі науково-дослідні заклади і фактично вони є двигуном прогресу.

Материнські компанії великих транснаціональних корпорацій, зазвичай, розташовані в великих економічно розвинених країнах. Вплив таких корпорацій базується на фактичному контролі над значною частиною транснаціонального капіталу, який функціонує на міжнародних фінансових ринках. Однією з переваг великих міжнародних компаній можна вважати наявність замкнутого внутрішнього ринку.

Слід зазначити, що глобалізація економіки має як переваги, так і недоліки. Так, однією з центральних проблем глобалізації економіки слід вважати послаблення ролі держави в регулюванні економічних процесів. У більшості випадків державний контроль над діяльністю міжнародних компаній не показує високого рівня дієздатності, навіть у країнах базування материнських компаній. Однією з причин зазначеного може бути той факт, що такі компанії здатні і зацікавлені в уникненні від оподаткування в країні базування, переводячи основне виробництво в країні з менш жорстким податковим контролем. Як позитивний критерій глобалізації економіки слід відзначити її вплив на прискорення темпів міжнародної торгівлі, залучення більшого числа країн до світового економічного простору. Завдяки глобалізації економіки були утворені нові індустріальні країни, які зайняли лідируючі позиції в світовій економіці.

Висновки. 1. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації врегулювати конкурентні відносини лише нормами національного законодавства неможливо, а отже, розвиток економічних глобалізаційних процесів має відбуватися суто в рамках міжнародного права, особливо в частині захисту конкуренції. Економічна глобалізація не повинна мати за мету перерозподіл сфер політичного впливу, а навпаки, повинна сприяти консолідації зусиль всіх країн для підвищення рівня життя всього людства.

2. За сучасних умов глобалізації економіка України перебуває під потужним впливом спільних інформаційно-комунікаційних та економічних факторів. Процес уніфікації світового ринку має суперечливу природу, оскільки її вплив проявляється в обмеженні вибору пріоритетних напрямів розвитку внутрішнього ринку через «диктування» власних умов. Проте можна стверджувати, що конкуренція завжди має позитивні риси, підвищуючи рівень національного продукту для імпортозаміщення, а також налагодженого експорту товарів і послуг за кордон.

3. Важливим у цьому сенсі є застосування дієвих механізмів економічної політики держави, в т. ч. конкурентної політики та врегулювання конкурентних відносин на міжнародному рівні шляхом створення уніфікованих правил конкуренції та інтернаціонального антимонопольного органу для регулювання та контролю за концентрацією та монополізацією економіки. Для національних товаровиробників штучні бар'єри, створені великими транснаціо-

нальними корпораціями, іноді є непереборними, а отже, вихід на світовий ринок із власною конкурентоспромож- ною продукцією є важливим завданням як національних органів, так і наднаціональних міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 черв. 1996 р. № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164.
3. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. № 995_003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
5. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Ч. 1. 2008. URL: <https://textbooks.studio/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/zakonodavchiy-zahist-ekonomichnoji.html>.
6. Задохайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 456 с.
7. Лукьяненко Д.В., Макогон Ю.В., Пахомов Ю.Н., Филипенко А.С., Пивоновосов М.Ю. Международные стратегии экономического развития: учебник. Д., 2009. С. 334
8. Маслак О., Квятковська Л., Кулінічев П. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах конкуренції. Технологический аудит и резервы производства. 2014. № 3/3 (17). С. 57–61.
9. Теорія конкурентних переваг М. Портера (Porter's competitive advantage theory). URL: https://pidruchniki.com/12461220/ekonomika/teoriya_konkurentnih_perevag_portera_porters_competitive_advantage_theory.
10. Борисова Т. Феномен міжнародної конкуренції в сучасній економіці. Галицький економічний вісник. 2010. № 2 (27). С. 34–40. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/710/2/GEB_2010_v27_No2-T_Borisova-The_phenomenon_of_international_competition__34.pdf.